

Чому не треба заносити бабака (*Marmota bobak*) до Червоної книги України

Валерій Лисенко

Мелітопольський інститут екології та соціальних технологій (м. Мелітополь)
e-mail: lysenko-valeriy@ukr.net; orcid: 0000-0002-3453-1331

LYSENKO, V. Why the steppe marmot (*Marmota bobak*) should not be included into the Red Book of Ukraine. — Suitable lands for the steppe marmot are dry meadows and clear beams (without woody vegetation), which make up to 20 % of the territory of the steppe forest-hunting zone. Suitable lands for this species are large enough in area. It was found that with the excess of the optimal number, the intensity of reproduction of the species decreases, some animals move to less-suitable or even unsuitable lands causing increased animal mortality. Re-acclimatization of the species is carried out mainly by game husbandries, which have released more than 2330 individuals since 1991. The inclusion of the steppe marmot into the Red Book of Ukraine will destroy the possibilities of re-acclimatization.

Вступ

Під час проведення мисливського впорядкування нами було виявлено, що у низки мисливських господарств, розташованих у Степовій зоні відсутні відомості щодо розповсюдженого в угіддях цих господарств мисливського виду — бабака. Це пояснюється невизначеністю у державних документах статусу байбака, в тому числі у «Настанові з впорядкування мисливських угідь».

Придатні угіддя для бабака — луки суходільні та балки чисті (без деревної рослинності). На території мисливських господарств Степової лісомисливської зони ці угіддя складають до 20 %. Таким чином, придатні для цього виду угіддя достатньо великі за площею.

Матеріали по якості угідь для цього виду, визначення оптимальної чисельності, допустимих норм використання взяті з наукових праць В. А. Токарського зі співавт. (2011) та А. М. Волоха (2014). Досить детальний аналіз спроб реакліматизації бабака зробив А. М. Волох (2014).

Нами встановлено, на основі аналізу динаміки чисельності цього виду в господарствах Луганської області, що з перевищенням оптимальної чисельності знижується інтенсивність розмноження, відбувається переміщення частини тварин в малоприсадатні або навіть у непридатні угіддя, що визиває підвищену смертність тварин. Тому часткове використання ресурсів бабака га-

рантує постійну оптимальну чисельність, яка забезпечить виживання цього виду.

Вилучення байбака зараз проводиться у двох формах: добування та відлов (в сумі — в межах ліміту на поточний рік) в обсязі щонайбільше 15 % облікованої чисельності. Більшість господарств використання ресурсу проводить переважно у формі відлову.

Нами проаналізовано роботи з реакліматизації цього виду, що проводилися після отримання Україною незалежності. Основну роботу по відновленню бабака в степовій зоні України проводять мисливські господарства, переважно УТМР. Виявлено, що за період тільки після 1991 р. мисливськими господарствами України в 6 областях було закуплено та випущено в угіддя 2334 бабака, в той час як в угіддях ПЗФ — тільки 132, в тому числі в заповідному Хомутовському степу — 4 (!) особини.

Практично у всій степовій зоні проводилися заходи по відновленню цього виду. Так, найбільше — 937 бабаків було випущено в мисливських господарствах Донецької області, 528 — у Запорізькій, 256 — Миколаївській, по 210 — Дніпропетровській та Одеській, 203 — Луганській областях. Останніми роками були спроби інтродукувати бабака навіть у Вінницькій, Полтавській, Кіровоградській та Київській областях!

Дивно, але в Херсонській області, де об'єктів ПЗФ найбільше, реакліматизацію бабака в них після 1991 р. практично не проводили, хоча цей вид був аборигенним у південному степу. Мисливські господарства, на відміну від природоохоронців, продовжують відновлення бабака на півдні. Навіть зараз при складній ситуації 25 бабаків у 2014 р. завезено в незаповідну частину о. Чурюк на Сиваші. На сьогодні тут сформувалося велике угруповання, за відомостями директора мисливського господарства «Айленд», чисельністю понад 300 особин, яке розселилося майже по всьому острову. На жаль, останні заповідні осередки у степовій зоні цієї області практично не намагаються відновити бабака у своїх угіддях.

У Запорізькій області Бердянська УТМР у 2020 р. випустили 10 особин бабака та планують у 2021 р. випустити ще 20 особин. Але голова районної ради каже, що при занесені бабака до Червоної книги України не може бути навіть розмов про реакліматизацію бабака в їхньому господарстві! Такої ж думки інші керівники мисливських господарств.

«Псевдоекологи» за енергійної підтримки несвідомих у мисливстві та охороні тварин громадян зробили злочин: ототожнили мисливців та бракон'єрів! Реальна картина зовсім інша: мисливці вкладають великі кошти в біотехнічні заходи (покращують кормові та захисні умови угідь для диких тварин, в екстремальні, переважно зимові періоди проводять спеціальні заходи з підгодовілля птахів та звірів), використання ресурсів мисливських видів відбувається тільки за лімітами, які щороку встановлюються Міністерством екології та природних ресурсів України.

Крім того, згідно із законодавством, полювання може не відбуватися навіть за наявності мисливського виду в угіддях, якщо щільність його популяції менша за дозволену! Це стимулює мисливські господарства до втілення в їхню роботу новітніх наукових розробок, які підвищують ріст чисельності.

Цикли динаміки чисельності бабака за останні роки проходили за відсутності заповідного статусу, але це не вплинуло негативно на загальну чисельність виду, навпаки, завдяки відбувається поступово збільшення ареалу та загальної чисельності бабака у мисливських угіддях.

Виявилось, що найкращі біотопи для бабака — це луки, на яких проводиться помірне випасання худоби. Завдяки зменшенню чисельності домашньої худоби навантаження на луки внаслідок випасання і надалі буде помірним. В той же час у заповідних угіддях при відсутності випасу бабак не виживає. Це сталося у заповідниках «Хомутовський степ» та «Асканія-Нова», де при абсолютній заповідності бабак не прижився та зник. Особливо простежувалось зменшення чисельності бабака після заборони створення прокосів на території заповідного степу в Асканії-Новій. Останні бабаки зникли наприкінці 10 річного періоду заборони прокосів заповідного степу.

Бабак, якщо він є за межами мисливських угідь, практично не охороняється. Відповідальність за тварин на території мисливських господарств лягає на керівництво цього господарства. І стан бабака тільки покращується завдяки значним роботам мисливських господарств з реакліматизації виду.

Вважаю, що наведені матеріали підтверджують, що занесення бабака до Червоної книги України — досить шкідливий та необачний крок, який стане заборонаю відновлення ареалу за рахунок створення нових угруповань в мисливських господарствах та приведе до загибелі багатьох популяцій цього виду на території степової зони України.

Література

- Волох, А. М. 2014. *Охотничьи звери степной Украины: Монография*. ФЛП Гринь Д.С., Херсон, 1–412.
- Токарский, В. А., В. И. Ронкин, Г. А. Савченко. 2011. *Европейский степной сурок: история и современность*. ХНУ им. В. Н. Каразина, Харьков, 1–256.

Резюме

ЛИСЕНКО, В. Чому не треба заносити бабака (*Marmota bobak*) до Червоної книги України. — Придатні угіддя для байбака — луки суходільні та балки чисті (без деревної рослинності) на території Степової лісомисливської зони вони складають до 20 %. Придатні для цього виду угіддя достатньо великі за площею. Виявлено, що з перевищенням оптимальної чисельності знижується інтенсивність розмноження, відбувається переміщення частини тварин в малопридатні або навіть у непридатні угіддя, що визиває підвищену смертність тварин. Реакліматизація виду проводиться в основному мисливськими господарствами, які за період з 1991 р. випустили в угіддя понад 2330 особин. Включення бабака в Червону книгу України знищить можливості реакліматизації.